

Tussen de muren (LB.-NL.)

BRAKMAN ANNE

In het voorjaar van 2008 heeft de firma BAAC bv in opdracht van WOM Belvédère een archeologisch onderzoek uitgevoerd op het voormalige Sphinx-terrein te Maastricht. Deze locatie bevindt zich in het noordwestelijk deel van de middeleeuwse binnenstad. Aanleiding tot het onderzoek is de geplande herinrichting van het voormalige fabrieksterrein tot woon- en winkelgebied. Om dit te realiseren diende een groot deel van de bebouwing, inclusief de ondergrondse opbouw, gesloopt te worden. Uit historische bronnen bleek dat archeologische waarden op het terrein te verwachten waren, onbekend was echter in hoeverre de industriële bebouwing deze waarden verstoord had.

Besloten werd een waarderend onderzoek uit te voeren, op basis waarvan verdere strategieën gevormd konden worden. Maar aangezien door de reeds aangevangen sloop en sanering archeologische waarden verloren dreigden te gaan, is tijdens de uitvoering besloten het waarderend onderzoek uit te breiden tot een definitieve opgraving. In totaal zijn drie werkputten aangelegd waar de archeologische verwachting het hoogst was en de kans op verstoring het kleinst. Deze putten besloegen gezamenlijk ruim 6000 m².

De vraagstelling richtte zich met name op de ontwikkeling van de planlocatie na de aanleg van de tweede Middeleeuwse stadsmuur uit de 14e eeuw; het Sphinxterrein is één van de weinige grootschalige archeologisch onontgonnen gebieden in het centrum van Maastricht die direct aan de voormalige stadsmuur grenzen. Het onderzoek heeft aan het licht gebracht dat de planlocatie diverse functies heeft gekend. Er zijn resten aangetroffen van de 14e eeuwse stadsmuur en de daarmee samenhangende militaire inrichting van het gebied, het laat-Middeleeuwse St.-Andriescovent, de laat 18^e eeuwse-vroeg 19^e eeuwse joodse begraafplaats en twee vroeg-industriële gashouders.

Onderzoek van de Bijloke voor het STAM in Gent: 2007-2008 (O.-VI.)

BRU MARIE-ANNE, STOOPS GUNTER & VERMEIREN GEERT

Voor het realiseren van het nieuwe Stadsmuseum, het STAM, worden de 14de-eeuwse abdijgebouwen en de 17de-eeuwse uitbreidingen ten noorden daarvan geherwaardeerd en aan de nieuwe functie aangepast. De 19de-eeuwse constructies die ten oosten op de oostvleugel aansloten en de 20ste-eeuwse aanbouw tegen abdijkerk II werden gesloopt om plaats te maken voor een functionele nieuwbouw en de oudere gebouwen meer ruimte te geven. In de scharnierfase tussen afbraak van de bovenbouw en verwijderen van de funderingen kon de Dienst Stadsarcheologie het vrijgekomen terrein onderzoeken. Zoals steeds op de laaggelegen Bijloke belemmerde het grondwater het onderzoek van de diepere sporen.

De aangetroffen constructieresten kunnen in twee grote groepen onderverdeeld worden. Net onder de vloeren en funderingen van de 19de-eeuwse gebouwen bevinden zich nog de twee evenwijdige funderingsmuren van het vervolg van de verbindingsgalerij die de abdijgebouwen met het huis van de abdis verbond. Het oostelijke deel van deze galerij bestaat nog in opstand en werd gerestaureerd. Beide zijden van deze bakstenen gang waren aan de buitenzijde op regelmatige afstand (ca. 3 m) afwisselend voorzien van rechthoekige en driehoekige steunberen. Ook de funderingen van deze steunberen werden in het westelijke

deel teruggevonden. Vroeger onderzoek heeft al aangetoond dat deze galerij jonger is dan de oostelijke vleugel, en waarschijnlijk in de 15de of 16de eeuw is te plaatsen.

Dieper, onder de funderingsresten van de galerij en verder naar het noorden en het zuiden, kwamen een aantal muren en vloeren aan het licht die anders georiënteerd waren dan de nog bestaande gebouwen, en mogelijk ouder zijn dan de oostelijke abdijvleugel. Het beperkte zicht op de structuren laat nog niet toe gebouwplattegronden te herkennen. Gezien de grote afmetingen van de funderingen en de uitgestrektheid van de vloeren moet het wel om grote gebouwen gaan. Ook op vroeg 16de-eeuwse archivalia is van deze gebouwen niets meer te zien. Een noord-zuid lopend wegdek, samengesteld uit op hun kant in de grond gestoken stukken Doornikse steen, was ouder dan de 17de-eeuwse vleugels.

Het westelijke vervolg van het deels bewaarde galerijtje werd teruggevonden als twee parallelle muren, ca 25 cm breed, opgetrokken met bakstenen van 23.5/24 x 11.5 x 5 cm. Ze hadden een oost-west verloop en sloten aan op de oostelijke vleugel van de abdij. Ook de funderingen van de afwisselend driehoekige en rechthoekige steunberen werden teruggevonden met tussenafstand van ongeveer 3 m. Net voor de aansluiting met de oostelijke vleugel werd in de noordmuur een deuropening opgetekend. De 80 cm brede doorgang was met bakstenen van 24.5 x ? x 4 cm dichtgemetseld. In de hoek tegen de oostelijke vleugel lag nog één tegel Doornikse steen in situ (6.98 T.A.W.). Tussen de twee evenwijdige muren van de galerij bevonden zich drie dwarse muren die net niet haaks op de muren stonden en ouder waren. Een drietal tegelvloeren hoorden bij deze muren en dus bij een oudere fase. Een tussenmuur met bakstenen van 21 x 10.5 x 4.5 cm en slechts 21 cm breed was waarschijnlijk een recentere onderverdeling van de oude galerij. Een rommelige bakstenen fundering met recuperatiemateriaal is ook recent. Een muur, opgebouwd met bakstenen van 25 x 11.5 x 5.5/6 cm en 48 cm breed, ongeveer zuid-noord georiënteerd, maar net iets anders dan de nog bestaande 14de-eeuwse gebouwen, had aan de westzijde twee en aan de oostzijde vijf versnijdingen en was eveneens ouder dan de galerij. Hieraan evenwijdig liep een muur met grote bakstenen 27/28 x 13.5/14 x 7 cm, 36 cm breed, en ten westen begrensd door een vloer. Ten noorden en ten zuiden van de galerijfunderingen was hij waarschijnlijk uitgebroken. Een aantal sporen kan daaraan worden gelinkt en behoren alle tot constructieresten die ouder zijn dan de galerij.

Tussen deze muren (S10 en S5) konden tegelvloeren opgetekend worden. Een eerste vloer was deels bewaard en deels slechts zichtbaar als negatiefspoor in de onderliggende kalkmortellaag. Hij bestond uit tegels van 11.5 x 11.5 x 2 cm in rood aardewerk, met soms een witte sliblaag en loodglazuur met of zonder koperoxide. De tegels waren in kleurenpatronen gelegd. Veel geritste tegels waren niet gebroken, maar als geheel gebruikt. Een tweede tegelvloer, meer naar het westen, bestond uit roodgebakken tegels van 6 x 6 x 0.8 cm. De tegels waren al dan niet van een witte sliblaag voorzien en overdekt met loodglazuur met of zonder koperoxide. Dit gaf een combinatie van de kleuren geel, groen, zwartgroen en rood. De tegels waren ingebed in een kalkmortellaag. Deze vloer is net als de vorige ouder dan de twee parallelle muren van de galerij en strekte zich ook verder uit. Enkele oudere muren begrepsden de vloer. De vloer bevatte enkele gehistorieerde tegels met slibversiering en een aantal tegels van andere formaten.

Ten noorden van de galerijfunderingen werden een hele reeks baksteenmuren en vloerfragmenten aangetroffen, met soms moeilijk te achterhalen verbanden of relatieve chronologie. Een afsluitbare deuropening scheidde een vloerpatroon in twee delen. Ten westen waren de tegels diagonaal georiënteerd, ten oosten evenwijdig met de muren. De

tegels van 5.5 x 5.5 x 2 cm waren geritst, roodbakkend, geel en groen geglazuurd. In het oostelijke vloerdeel zat de onderzijde van een kom of grote pot in geglazuurd rood aardewerk ingewerkt. Daar de context ten westen en ten noorden ontbreekt, valt niet direct te zeggen of dit een bij een hard gelegen assenpot of een opvang voor water geweest is.

In diezelfde sector werd een kleine beerput aangetroffen. Dit overwelfde putje, met aanlegdiepte 5.13 T.A.W., had een binnenruimte van 136 bij 92 cm en was opgebouwd met grote bakstenen van 30/31 x 14.5/15.5 x 7.5 cm, maar de overwelling zelf was samengesteld uit bakstenen van 25/25.5 x 12 x 5 cm. Aan de zuidzijde was er bovenaan een rechthoekige opening voorzien met natuurstenen geul.

Een wegdek, samengesteld uit stukken Doornikse steen, werd blootgelegd op 7.05 T.A.W. De breedte bedroeg ca. 2.50 m en het was afgeboord met grotere, op de kant geplaatste platen Doornikse steen. Het wegdek zelf was opgevuld met kleinere stukken waarvan de lengteas haaks op de wegrichting lag. Deze constructie was bewaard over een lengte van ca. 5.40 m en ging aan de zuidzijde over in een wegdek dat er haaks op aansloot en een breedte had van minimum 1.60 m. Naar het noorden was dit wegdek verdwenen en doorbroken door de bouw van de 17de-eeuwse kloostervleugel.

Waar de galerij aansloot op de abdij, was het tracé van de zuidelijke galerijmuur niet meer te volgen. Mogelijk verbreedde de gang daar net voor de doorgang naar de abdij. Verschillende muurresten en vloeren werden opgetekend, maar interpretatie blijft moeilijk. Een fragment van een tegelvoer was samengesteld met roodbakende tegels, voorzien van groen loodglazuur (donker) of van een witte sliblaag en loodglazuur (geel).

Fig. 1: Overzichtsplan (Stad Gent, Dienst Stadsarcheologie)

Fig. 2: De fundering van het verdere verloop van de galerij, aansluitend op de oostvleugel van de abdij (Stad Gent, Dienst Stadsarcheologie)

Fig. 3: De sporen ten noorden van de galerij (Stad Gent, Dienst Stadsarcheologie)

Fig. 4: Tegelvloer begrensd door muur (Stad Gent, Dienst Stadsarcheologie)

Fig. 5: Gang met deurdoorgang (Stad Gent, Dienst Stadsarcheologie)